

Чурапчыга күн тахсар!

12+

2020 сыл
От ыйын
17 күнэ
бээтинсэ
№ 51
(11706)

САНА ОЛОХ

Чурапчы улуунун хаһыата • ХАҢЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР • @sanaoloh

Бээтинсэ от ыйын 17 > субуота от ыйын 18 > баскыһыанньа от ыйын 19 > бэнидизинньа от ыйын 20 > олутурунньук от ыйын 21 > сэрэдэ от ыйын 22 > чэппиэр от ыйын 23

— НОВОСТИ УЛУСА —

— НЭҢИЛИЭКТЭН СОНУН —

В улусе продолжается реализация федерального проекта комплексного развития села

Глава Чурапчинского улуса Андрей Ноговицын посетил с рабочим визитом село Хатылы, в котором реализуется федеральный проект «Комплексное развитие Хатылынского сельского поселения». Проект является первым комплексным проектом в республике и финансируется из «Федеральной программы комплексного развития сельских территорий на 2020-2025». В следующем году в республике будет реализовано семь таких проектов. В ходе объезда обсуждены вопросы качества работ и соблюдение графика строительства жилого комплекса по проекту «Сайдылы», Андрей Ноговицын

отметил, что работы по возведению микрорайона идут интенсивно и в микрорайоне могут строиться не только жители села, но и близлежащих населенных пунктов. Глава улуса Андрей Ноговицын поручил руководству муниципального образования не сбавлять темпы строительства комплексного проекта. Современный микрорайон комплексного жилья состоит из 32 участков, с газовым отоплением, водоснабжением, удобной инфраструктурой. Также предусмотрено строительство сельского дома культуры, придорожного сервиса на трассе «Кольма», ремонт внутрипоселковой дороги протяженностью 1,8 км, инженерное обустройство по проекту комплексной компактной застройки, ввод в действие водопровода, а также проект «Скаер ветеранам ВОВ». В рамках проекта также планируется строительство изгороди, реконструкция плотины «Лакхалды», строительство коровника и восстановление 40 га пашен, заброшенных в постсоветское время. Заказчиком проекта выступает администрация муниципального образования села Хатылы, а участниками проекта являются личные подсобные хозяйства, молодые семьи и индивидуальные предприниматели. Реализация проекта началась с января 2020 г. и завершится в декабре 2023 г. Главными целями является содействие в повышении уровня занятости сельского населения, создание комфортных условий проживания на селе, обеспечение сельскому населению доступа к качественному образованию, расширение возможности всестороннего развития личности, а также повышение уровня развития инженерного обустройства сельского поселения.

Пресс-центр МО «Чурапчинский улус».

— СИТИИИ —

Улуус устуоруйатыгар бастакынан мунутуур баалы ылла!

Степан Кузьмич Махаров аатынан Чурапчы гимназиятын быйылгы кыһыл көмүс мэтээлгэ үлэлээр выпускницата Сардаана Седалищева нуучча литэрэтиирэтин предметигэр, улуус устуоруйатыгар бастакынан 100 баалы ылан, учууталын, гимназия кэлэктибин уонна төрөппүттэрин Саргылаана Андреевнаны уонна Данил Константиновичи улаханньык үөртэ.

«Сардаана 5-с кылаастан сабалаан, гимназияга туйгуннук үөрэнэр. Үөрээбэр олус кыһамньылаах, кинигэ аабырын тухтаабыр дабыны ордорор. Үөрэнэрин тухары мэлдьи научнай-практической кэмпиризмийлээгэ ситиһилэктик кыттан кэллэ. «Инникигэ харды» кэмпиризмийлээгэ өрөспүүбүлүккэ кыттан баран, Бүтүн Арасыйтатаабы түүмүэххэ тийэн дипломан буолбута. Кини бэйэтэ гуманитарнай эрэ хайысхага буолбакка, тучунай наукага эмиэ сүрдээх кыахтаах. Илгэн кэмигэр элбэҕи ааҕар, бэйэтэ тусла түмүктэри онорор аналитик оҥо диэн сыаналыбын. Итин талынан кини наһаа үчүгэй уруһуйдуу, ордук графическай дизайн өттүн тутуһар. Биһиги Сардаананы кытары 8 кылаастан ыла литэрэтиирэ уругар күөсү бөлөһүмүһүппүт, 9 кылааска ОГЭ-ны эмиэ үчүгэйдик туттарбыта. Онон күндү үөрэнээччибин ситиһитинэн өссө төгүл эбэрдэлиибин, баҕарбыт идэтигэр туттарсан киирээгэр баҕарабын», - диэн гимназия нуучча тылыгар уонна литэрэтиирэтигэр учуутала, «Саха сиригэр эрэл» бэлиэ хаһайына Лена Романовна Семенова санаатын үллэстэр.

«Кырдыгынан эттэххэ, өйтөн суруйуубун наһаа чабылхайдык суруйдум дии санаабатабым (үөрэр). Ийэм бу сарсыарда 100 баалы ылбыккын диэн эппитигэр, бу билингэ диэри итэҕэйбэккэ олоробун. Биллэн турар, учууталбар Лена Романовнага уонна ийэбэр Саргылаана Андреевнага улаханньык махтанабын, кинилэр миинимэлдьи өйөөннөрүөрэххэр ситиһилэнним дии саныбын. Биһир кэллим эксээмэннэри, художественнай үөрэххэ туттарсарым быһыытынан, нуучча тылыгар уонна литэрэтиирэтигэр туттардым, нуучча тылын түмүгэ бу 20-с чыыһылаага биллэхтээх. Биһиргэ үөрэнэр доҕотторбор эмиэ ситиһилэри баҕарабын», - диэн Сардаана кэпсир.

Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ.

Мугудайдар Моёол Ураһа силигин ситэрсэллэр

Бука бары билэр киһибит, духуобунас академиятын академига, П.А. Ойуунускай аатынан судаарыстыбаннай бириэмийэ лауреата Борис Неустроев – Мандар Уус көбүлээһининэн тус оноһуктар саамай чыпчаалларынан ааттанар Моёол Ураһа тигиллэн, силигэ ситэн быйыл күһүн олоххо киириэхтээх. Онуоха өрөспүүбүлүкэбит уран тарбахтаах тусчууттара, норуот маастардара түмсэн, бу устуоруйага киириэхтээх сүдү уонна кэскиллээх үлэбэ кыттыһан, айар үлэ умсулҕаныгар, күүрээһнээх үлэ үгэнигэр сылдьаллар. Биһиги улууспут уран тарбахтаах маастардара илиилэрин сылааһын инэрэн, кыһамньыларын ууран эмиэ дьоһун үлэбэ кылааттарын киллэрсэллэр.

Ол курдук, Мугудайга 10 кыһылээх «Күбэйэ» түмсүү иистэннэһэнэр, Саха Өрөспүүбүлүкэтин норуотун маастара, тусчут Александра Фоминична Оконешикова салалтатынан, былырын сайын-гыттан сабалаан, ураһа иһинээҕи испэ тусчу оһуордаан-мандардаан, бу күнүгэр ситэрэн-хоторон бүтэрдилэр. Онон өһүрүк куйаас сатыылаан турдабына, от ыйын 14 күнүгэр ситэрилибит үлэни сыаналыыр дьоро күн тосхойдо. Кэрэ кыска холонон кылбаа манан хатын тусчун туртабар ньууругар ураннык кэчигирээспит сиздэрэйдик оһуордар-мандардар урукку кэм уорбаларын, былыргы кэм мындааларын сэхэргииргэ дылылар. Бу Моёол Ураһа иһигэр наара ороннор ики ардыларыгар ыйаһахтаах, «Айыларга сүгүрүү» диэн ис холоһонноох испэ тустары «Күбэйэлэр» былырын-гыттан сабалаан, сайын-гыттан тиктилтэр. Барыта илии үлэтэ дии санаатахха, дьэ, кырдык, сыраһы-сылбаны, бириэмэни эрийэр уустук үлэ эбит. Хас биридии иистэннэһэн иһиитин уһугуннаран, кыһамньытын ууран үлэлээбит умсулҕаннаах үлэлэрэ дьон-сэргэ болҕомотун тардыахтарын тартылар, ураты оноһуу көрбүт эрэ киһи барыта сөбүү-махтайы, сэргээһин алыттах долгурангар куустардылар.

Моёол Ураһа ситтэбинэ-хоттобуна, былаан быһыытынан, 9 мизтэрэ үрдүктээх, 12 мизтэрэ эргимтэлээх (диаметр) буолуохтаах.

«Күбэйэ» түмсүү салайааччыта Александра Оконешиковаттан үлэ-хамнас хайдах ытыллыбытын туһунан ситиһии кэпсиргэр көрдөстүм: «Дьэ, сыраллаһан туран үлэлээбит үлэлээбит түмүгүн көрөн олус астынныбыт. Илиибитин араарбакка, утууарбытын да умнан туран үлэлээтибит. Маныаха Мугудайым дьон-сэргэтэ туора турбаха көмөлөстүлэр. Ол курдук, тус хаастаан да биздрилэр, ситиһитин онорорбуттар сиз да буллулар. Итини тэнэ адэркээн кыргыттарбыт – медицинскэй колледж устудьуона Валентина Захарова, норуот маастара Сардаана Скрябина, Дьоккуускайдаабы «Водоканал» тэрилтэ исписилиһэ Катя Оконешикова көмө-ньыма буолан олус абыраатылар. Аны биһир олох туһунан махталбын Хатылы нэһилиэгиттэн сылдьар ураты көрүүлээх норуот маастара, уран иистэннэһэн Александр Петровна Поповага тиздэбин. Кини ис сүрэхтээн ылсан туран тигээбэр тийэ үлэлэстэ.

Моёол Ураһа устуоруйатынан кылгастык сырдаттахха, Былыр Төлөйгө тус Моёол Ураһа тутулла сылдьыбыта биллэр. Ону 19-с үйбэ Попов диэн этнограф, худуһунньук кырамыталарын булан Санкт-Петербурга кыраайы үөртэр анал мусуойугар тиксэрбит. Иллэрээ сыл өрөспүүбүлүкэттэн норуот маастардара ахсыа буолан, Санкт-Петербурга бара сылдьан очотоогу ураһа хайдах тигилибитин, оһуорун-мандарын көрөн, үөртээн кэлбиппит. Бары ытыктыыр киһибит Борис Неустроев – Мандар Уус көбүлээһининэн, өрөспүүбүлүкэбит үгүс улуһуттан тусчут маастардар түмсэн, Моёол Ураһаны тигиһэ кыттыстыбыт. Быйыл күһүн, балаһан ыйын 25 күнүгэр Мандар Уус төрөөбүт-үөскөбүт дойдугутар Баайаҕага туран дьэндэйиэхтээх. Бу үүнэр ыччаттарбытыгар хаалар кэскиллээх уонна үйэлээх баарабай үлэни аан бастаан идэйдэтин биһир түмүс туттар чулуу суруйааччыбыт Д. К. Сивцев – Суорун Омоһоон Мандар Ууска эппит. Кини кэриэтин толорон, Моёол Ураһаны олоххо киллэрэн эрэрбит саныырбытыгар да астык буоллаҕа. Биһиги түмсүүбүт 2 мизтэрэттэн таһа усталаах, 1 мизтэрэттэн таһа туоралаах испэ тусчу тиктибит. Оттон норуот маастара Варвара Картузова салайааччылаах болтонолор уран тарбахтаахтара ураһа таспа тусчун тиктилтэр. Ыаллыы сытар Төлөй нэһилиэгин «Талба» түмсүүлэрэ эмиэ таспа тусчу сэргэ курдуу тусчу ылсан үлэлээтилэр. Кинилэр Наталья Гуляева сурунууру. Улуһум маастардарын кытта хаста да көрсөн итиннээх туһуламмыт үөрэхтэри, сэмиздэрдэри тэрийбитим».

Дьэ, ити курдук, биһиги улууспуттан норуот маастардара ураһаны олоххо киллэриһэ кыттыһан, сүрэхтарын сылааһын инэрэн үтүө дьыаланы тэрийсэ сылдьаллар. Сахабыт сиригэр биһир сиздэрэй, кэрэ көстүүлээх, ебүгэлэрбит төрүт культуураларын үйэлэргэ ситимниир Моёол Ураһа ааспыты кэрэһилии, кэлэри кэпсии турар биһир улахан уонна суолталаах тутуубутунан буолуоҕа. Итинэн бу суруйуубун Мандар Уус Моёол Ураһаны туттарыыга тус бэйэтэ эппит тылларын түмүктүүбүн.

«Хас биридии норуот культуура, духуобунас, итэҕэл, матырыйаалынай өттүнэн булгуччу бигэ тирахтээх буолуохтаах. Итинник беҕе аһылааттаах норуот иннин дикти дьүккүөрдээхтик сайдар».

Анна ЗАХАРОВА.

Оскуоланы бүтэрээччилэр экссэмэннэри туттараллар

Быйыл улуус оскуолаларын уолсайа 222 үөрэнээччи бүтэрэриттэн, үрдүк үөрэххэ туттарсааччыта — 125. От ыйын 1-гы күнүттэн биер кэлим судаарыстыбаннай экссэмэннэр (БКЭ) 5 пуунунан (ППЭ) ытылла тураллар. Аан дойдуга тарбаммыт коронавирус дыанынан, экссэмэннэри тарйиинга санитарнай-эпидемиологическай ирдэбиллэри тутууу күүскэ хонтуруолланар. Ол курдук, бары ППЭ-лэр таарыйбакка, кээмэйдир термометрдарынан, салгыны ыраастыыр рециркулятордарынан, кварцевай лампаларынан, дезинфекциялыыр сирезтибэлэринэн, антисептиктарынан, мааскаларынан, бэрчээкэлэринэн хааччыллан опорооллор. Бары ППЭ-лэргэ ыраас иһэр уу бэлэмнэннилэр. Экссэмэн буолуон иннинэ уонна бүтүтүн кэннэ сууйуу, дезинфекциялааһын, салгылатыы оһоһуллар. Оһоһор экссэмэннэ кэлиилэригэр анал график

оһоһуллар. ППЭ-ба кириллэригэр социальнай арыты (1,5 м) тутуһан кириллэр. Хас биердиги ППЭ-ба кирилээччи температурата кээмэйдэнэр. Экссэмэн туттарар аудиторияларга оһоһор бэйэ-бэйэлэриттэн тэйиччи биердиллээн опорооллор. Бары экссэмэн туттарааччылар, экссэмэни тарйиэн ытылааччылар маасканы, бэрчээкэни кэтэллэрэ ирдэнэр. 2 чааһынан мааскаларын уларыталлар.

5 ППЭ-тэн 4-дэ онлайн эрээсимнээхтэр, ол эбэтэр Интериниэт неһүө ППЭ-лэр хас биердиги аудиторияларын анал сирэйдэр көрө, хонтуруоллуу опорооллор. Экссэмэни туттарыы, ытыты быраабылаларын кэһи тахсарын барытын көрө опороон тутатына биллэрэн, бэрэбизкалээн иһэллэр.

Бүтүннү күннэ нуучча тыла, математика, география, литэрэтиирэ, информатика, устуоруйа, физика, саха тыла, обществознание, химия предметтарыгэр экссэмэннэр түмүктэннилэр.

Биология уонна омук тылын экссэмэннэрэ от ыйын 20, 22 күннэригэр ытыллыахтара. Экссэмэннэр түмүктэрэ, график быһыытынан, экссэмэн ытыллыбыт күнүттэн 2 нэдиэлэнэн кэллэлэр. Бу графикы уонна да атын БКЭ, үөрэххэ туттарсыы докумуоннарын Үөрэх салалтатын саайтыгар көрүөххүтүн сөл.

Бастагы экссэмэн түмүктэрэ билиннилэр. Биһиги улуустугар биер кэлим экссэмэни аан бастагытын 100 баалга туттарбыт үөрэнээччилэнибит — С.К.Макаров аатынан Чурапчытаагы гимназия выпускнига Сардана Седалищева нуучча литэрэтиирэтин предметигэр саамай үрдүк көрдөрүүнү ситистэ. Сардана учууталын Лена Романовнаны, төрөппүттэрин, гимназия кэпэктиибин эһэрдэлибит! Инникитин өссө да үтүө түмүктэри баһарабыт!

Анна ПОСТНИКОВА,
Үөрэх салалтатын хонтуруол уонна
мониторинг отделын салайааччыта.

— ЫЧЧАТ ПОЛИТИКАТА —

АЛИНА ВЛАДИМИРОВА САХА ТЫЛЫН ХАРЫСТААҤЫНҤА ДЬОҢУН ҮЛЭНИ САБАЛААТА

Соторутаабыта мөлүйөөнтэн тахса ааһааччылаах дойду биер бөдөн эрдээксийэтин "Аргументы и факты" хаһыатыгар "Когда язык уязвим. Якутская создала стартап по сохранению диалектов" диэн улахан суруналыыс Виктория Алексеева суруйуута тахсыбыта. Ол саха кыыһа, Чурапчы улуунун биер мааны дыах кэргэнэ Гаврил Гаврильевич уонна Татьяна Ивановна Владимировтар улахан кыыстара, Степан Кузьмич Макаров аатынан Чурапчы гимназиятын кыһыл көмүс мэтээлинэн түмүктээбит, билигин Новосибирскайдаагы судаарыстыбаннай техническэй университет выпускнига Алина Владимирова.

Кэпсэтиибит сабаланыытыгар: "Киһи төрөөбүт тылын, хантан төрүттээбин; сыдыааннарын умуннабына, киһи инникитин сыдыа дуо? Ол барыта, биллэн турар, бэйэтигэр тутулуктаах. Холобура, хас биердиги киһини, үүнэн турар мастары кытары тэнгээн көрдөххө, маспыт барыта ситистээх, онтон тутуллан турар, кыратык

дабаны ол ситиһин бааһыртаххына, ити мас кэхтэн барар. Дьонго эмиз оннук, өбүгэлэрбитин, төрөөбүт тылбытын ханна да сырыттарбыт, өйдүү-саныы сылдьыахтаахпыт", — диэн Алина бэрт дуоспуруннаахтык кэпсэтин сабалаата.

— Манһай, Иван Павлов аатынан Чурапчы орто оскуолатыгар 9-с кылааска диэри үөрэнэр сылларбар кылааһым салайааччыта Галина Артемовна Матвеева этэ, саха тылын уроогар Сардаана Дмитриевна Платонова үөрэллүтэ. Ол кэнниттэн 10-11 кылаастарга Чурапчы гимназиятыгар кылааспыт салайааччыта Ирина Саввична Соловьева буолар, саха тылын уонна литэрэтиирэтин уроогар Фекла Николаевна Болдовская үөрэнээччитэ буолабын. Кинилэргэ үөрэммитин, улахан да куоракка тиийэн баран сын-биер туһалыыр, хайдах үөрэммитин хайаатар дабаны көстөн кэлэр эбит. Оһон учууталларбар махталым мунура суох.

Тылы харыстааһынҥа билигин олохпугар тобоостоох анал сыһыарыыны торумнааһын

— Саха сириттэн тэйиччи сылдьан дойдугун олус ахтар-саныыр эбикиин, мэлдьи бэйэтигэр төрдөр, ыһыарар ураты күүстээбин бэйэм эппинэн-хааммынан биллим. Новосибирскай куоракка 4 сыл үөрэнним, онно "Саха-НСК" диэн сахалар түмсүүлээхпит, кураторбыт Галина Денисова буолар, онтон бэрэссэдээтэлиинэн Елена Избекова үлэтиир. Ити түмсүүгэ үөрэнэр кэмиэрбэр чилиэтинэн, казначей дуоһунаһыгар сылдьыбытым. Ыам ыйыгар "Сибирский ысыах Дружбы" диэн улахан тэрээһиннээхпит. Анараа барыта нууччалыы тылыннан буолан, саха тылын суоктуугун. Ол иһин иккис кууруска үөрэнэ сылдьан, бэйэм саналыы тылыны киллэрэр туһуттан саха тылыгар аналлаах "Lingua Bear" сыһыарыы толкуйдуурга санааммытым.

Кэлин үөрэтэн, учууталбын кытары субэлээн баран, тизмэбитин улаатыннанан, РФ сүтэн эрэр тылларыгар киирсэр халыыпка киллэриэххэ дииэһин

быһаарыммыппыт.

Онтон бытырыын күлүн инновация пуондата кыттыгаастаах "Умник" диэн ааттаах куонкуруска Дьокуускай куоракка кэлэн грантга кыттыгыны ылбытым, бырайыагым туһунан кэпсээн, бүтэһик түһүмэххэ кирибитим.

Сыһыарыы тула үлэлэр

— Билигин контент хомууабын о.э. тыл үөрэхтээхтэрин (лингвистэри), программистары итиэннэ биерэ үлэлэһиэн бабалаах дьону көрдүүбүт, биердиһлээн сыһыа-бааба биллэн иһэллэриттэн үөрэбит. Кинилэри барыларын биерэ мунһан, уолсай хамаанда онорон сыһыарыыбыт олоххо кириэр, диэри үлэлэһиэхтээхпит. Сыһыарыы бары бэркэ билэр плеймаркеттэри (Play Market) уонна айстор (iSTORE) нөһүө үлэтиир буолар. Уолсайа 13 түһүмэхтээх буолуоҕа, сыһыарыыга бэлэтиэхтэһи аһабын, ол кэнниттэн тутта кириээт, саха тылын уолсай тылдьытын уонна тылбаасчыт (переводчик) түһүмэхтэрин көрүөххэ сөл. Тылы сайыннарыыга (үтүктэн сангарарга) аудио куурустар, салгыы сайыннанан истээхпит аайы субтитрдаах киинэлэри, сахалыы остуоруйалары, мультиктары киллэриэхпит. Сахалыы сурук быраабылалара, онно соруудахтар кириэхтэрэ. Холобура, тылга ханнык эрэ буукуба көлүт, ол онно сөлтөөх буукубаны туруоран бизр. Голосовой иһитиннэриигэр, холобура, "Ийэ" диэр, ортоку буукубатыгар ханнык буукуба сурулларын туруоран бизр, диэн буолуон сөл. Онтон сүрүн түһүмэх саха култууратын, норуотун туһунан буолуоҕа. Итиннэ төрүт үгэспит бэлэз чыһыалалара,

кыраһыабай, харыстанар сирдэрбит ханна сыталлара ыйыллыаҕа.

Манньык көстүү атын омуктарга баар дуо?

— Биһиги өрөспүүбүлүкэбитигэр онлайн-словарь "Саха тыла" уонна "Центр обучения якутского языка" диэннэр бааллар. Онно оскуолаба курдук, тиийэн үөрэнэбин, ыйдаагы төлөбүрдэрэ 4 тыһ. солк. эбит. Онлайн-словарь сыһыарыыга көннөрү тыллар тылбаастара эрэ баар. Онтон Арассыыйага "Амисхаал" диэн бүрөөт омуктар оностубут сыһыарыылар баар, кэпсэтии тыллар, тылдьыт барын бэлэтии көрбүтүт. Итиннэ тувиннарга тыллары тылбаастааһын эрэ баара. НГТУ үөрэһим саайтыгар ыстатыйам тахсыбытын кэнниттэн, Тюмень уобалаһыгар Сибирь татаардары Сыбыри диэннэр олорооллор эбит, кинилэртэн биер уол сибээскэ тахсан, бэйэлэрин тыллар сүтэн эрэрин биллэрэн, мин сыһыарыыбар киллэрэн, кыттыһахтарын баһаралларын биллэрбитэ.

Оһон биһиги бэйэбит кыыспыт — Алина Владимирова бэйэтин бизнэс идизэтин диплонай үлэ быһыытынан чабылхайдыккэ муһуһуэн, үлэтин үгэнигэр сылдьар. Стартап, биллэн турар, эби контеннарга, үбүлээһини (инвестицияны) эрэйэр. Ол эрэри Алина санаата бөбөх, сыалбын хайаатар дабаны ситиһим диэр. Инньэ аһан, ити сыһыарыы сахалыы тылыннан пилотнай сабалааһына кэлэр сылга олоххо кириэрэ эрэйиллэр.

Кэпсэттэ Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ.

ЧУРАПЧЫ - УСПУОРТ ТУОНАТА

Чурапчы улуунун успуорка салаатын "Сага олох" хаһыакка тахсар анал сыһыарыта

ХАРЫ БАТТАҢЫТЫГАР САХАЛАРТАН БАСТАКЫ УСПУОРТ МААСТАРА

Ыспарсымыан ханна да сырыттар, нэһилиэгин, улуунун, Сахатын сириг үтүө аатын -суолун илдьэ сылдьар. Ол да иһин кини ситиһиитинэн ким хайа иннинэ дьоно-сэргэтэ үөрэр, кизн туттар. Бүгүн мин кэпсиир киһибин үгүстэр билбэт буолуохтаахтар. Араадыйаба, хаһыакка улаханник кэпсэнэ илик. Кини аата- Оксана Федоровна Эверстова, хары баттаһытыгар сахалартан бастакы Арасыйыа успуордун маастара.

Оксана 1971 сыллааха Чурапчы сэлээннэтигэр төрөөбүтэ. Ийэтэ-Мария Гаврильевна олобун үгүс

80-ус сылларга көнүл тустууну уонна хапсабайы көрбүт дьон Саха биир бастыг, ыарахан ыйааһынна тустуугун Сергей Скрыбины бэркэ диэн биһирээбит, сөбүлээбит буолуохтаахпыт. Кини 1994 сыллааха олус хомолтоохтук өлбүтэ. Билигин тыыннааба буоллар, 50 сааһын туолуо этэ.

Сергей Кытаанах нэһилиэгин төрүт олохтоохторо Тамара Ионовна уонна Павел Николаевич Скрыбиннар дьэ кэргэннэригэр 1959 сыллааха балаһан ыйын 30 күнүгэр бастакы оҕонун күн сириг көрбүтэ. Ийэтэ олохтоох балыыһа биэрсэринэн, аҕата хонуу биригэдьиригэр, отделение управляющейнан, механигын саастарын тухары энкилэ суох үлээстэртэ.

Оҕо сааһа Килэни бөлүөлүгэр ааспыт. Быраата Колятын сүүрүүлээх-көтүүлээх сонньууну сөбүлүүллэрэ. Уолаттар күүстэрэ кириэн, холлорун этэ хойдон истэбин аайы сырсар, тустар буолан барбыттара. Дьон итиннэ бэлэтиги көрөллөрө. «Бэйэлэрин кыанар, үчүгэй ыччаттар үүнэн эрэллэр» дэһэллэрэ.

Сергей кыра сааһыттан эһэтин, эбэтин кытта сайын от үлэтигэр эриллэн, үчүгэй от охсоочу буолбута. Бэһис кылаастан сайын аайы оҕуола экөөтүгэр сылдьыһан күөх быйагы хостоспота. Кытаанах оҕуолатыгар үөрэнэр сылларыгар успуорт бары көрүннэринэн дьарыктаммыта. Ордук сүүрүүнэн, хайыһарынан үлүһүйбүтэ. Манна сыһыаран эттэххэ, аҕата Павел Николаевич эдэр сылдьан хайыһарынан дьарыктанан, Иван, Гаврил Поповтары кытта 1965-1966 сс. «Урожай» ДСО сүүмэрдэммит хамаандатыгар кирисэн, Сибиир

сылларын медицинаҕа анаабыта, СССР доруобуйатын харыстабылын туйгуна, үрдүк категориялаах кушера, улуус Бочуоттаах гражданина, аҕата Федор Григорьевич Эверстов оройуон биир бастакы көлүөнэ тустууктарыттан биридэстэрэ, өрөспүүбүлүкэҕэ хас да сыл миэстэлэспитэ, РСФСР финальной күрэхтэһиитигэр тийээ тустубута. Идэтинэн механизатор.

Кинилэр бизэс оҕону төрөтөн, атахтарыгар туруоран, ыал-дьон, үлэһит оҕордулар. Оксана 1978 сыллааха Чурапчы аҕыс кылаастаах оҕуолатыгар маннайгы кылааска үөрэнэ кирибэтэ. Үрдүк кылаастарга тахсан баран баскетболунан, волейболунан, онтон Г.Ф.Нохтунскай үлэһити кэлбитигэр сүүрүүнэн дьарыктаммыта. Тириэньэрэ интэринээт-оҕуолаба үлэһити тахсыбытыгар дьүүгэлэринэн хаһыа да буолан онно тийэн, ахсыс кылаастан сүүрүү отделениетыгар дьарыктаммытара. Орто оҕуопаны интэринээт-оҕуолаба 1988 сыллааха бүтэрбитэ. Оройуон күрэхтэһиитигэр миэстэлэһэн, өрөспүүбүлүкэҕэ тийээ сүүрбүтэ. Онтон оҕуола кэнниттэн оройуоннаабы бэкэринэҕэ үлэһити кирибэтэ, ол быһыгар сүүрүүнэн дьарыктаммыта. Салгыы Иркутскай куоракка физкультурна техникумун игровой отделениетыгар 2,5 сыл үөрэнэн, 1992 сыллааха бүтэрэн баран, биир сыл Чыапараба физкультурна учууталынан үлэлээбитэ. Ол кэнниттэн Чурапчыга балыыһа физиотерапевтической отделениетыгар биир сыл массажистаан баран 1995 сыллааха Хабаровскайдаагы физкультурна үнүстүүтүгэр үөрэнэ кирибэтэ. 1999 сыллааха үөрэбин бүтэрэн кэлэн Чурапчыга физиокабинетка методист-инструкторынан үлэҕэ кирибэтэ.

Уус Алдан Бороҕонугар командировкаҕа бара сылдьан, аан бастаан хары баттаһытын күрэхтэһиитин көрөн, күрэхтэһиэххэ, кыттаахха сеп эбит диэн санаалаах дойдутугар кэлбитэ. Онтон ыла бэйэтэ дьарыктанан, улуунугар аан бастаан ытыллыбыт күрэхтэһиигэ бастыыр уонна 2000 сыллааха Покровскайга ытыллыбыт тыа сириг II-с ыспартыбынай сонньууларыгар Саха сириг чөмпүйүөнүнэн буолар. Күлүн Дьокуускай куоракка дьарыктанары, үлэһити кирибэтэ. «Модун» ыспартыбынай комплекскэ инструктор-тириэньэринэн үлэҕэ анаммыта. Биир сыл дьарыктанан, Оксана Эверстова 2001 сыллааха Москва куоракка ытыллыбыт Арасыйыа чөмпүйүөнэтигэр бастабыта, итинэн Арасыйыа сүүмэрдэммит хамаандатыгар чилиэтинэн кирибэтэ. Аан дойдун чөмпүйүөнэтигэр кыттар быраабынан баран, кэккэ мэхэйдэр баалларынан, кыайан кыттыбакка хаалбыта. Киниэхэ хотторон, Арасыйыага иккис, үһүс буолбут кыргыттар бастабыттара. Оксана Арасыйыа чөмпүйүөнэтигэр сахалартан аан бастаан Арасыйыа успуордун маастарын нурматын толорбута. 2003 сыллааха Улан-Удэ Сибиир федеральнай оҕуругар бастабыта. Онтон ахсынны ыйга Новосибирскай куоракка баран 67 кг ыйааһынна Сибиир уонна Уһук Илин оҕуругун чөмпүйүөнүнэн буолан эргиллибэтэ. Бу күрэхтэһиигэ Новосибирскай, Красноярскай, Бурятия, Барнаул ыспарсымыаннара кыттыыныллыбыттара. Биһиги кыыспыт бары утарсааччыларын кыахтаахтык сабырыталаабыта. Бу күрэхтэһиигэ абсолютнай чөмпүйүөнүнэн буолбута. Кини финалга иккис сылаабыта аан дойдун чөмпүйүөнэтигэр

80 кг ыйааһынна бастабыт Бурятияттан сылдьар норуоттар иккис ардыларынаабы кылаастаах успуорт маастарын дохсуннук кыайыта.

2004 сыллааха Москва ытыллыбыт Арасыйыа чөмпүйүөнэтигэр төрдүс миэстэни ылан, Арасыйыа успуордун маастарын нурматын иккисин толорбута. Бу сыл Чебоксары куоракка маастар нурмалаах Бүтүн Арасыйыатаабы тыа сириг ыспартыбынай сонньууларыгар алта киилээх хамаанда састаабыгар кириэн, 73 кг ыйааһынна бастаан, бу күрэхтэһиитэ тыһыма үрдүгүн көрдөрбүтэ.

Бу сыл күлүн Арасыйыа Успуорка уонна физкультурна кэмитиэтин бэрэссэдээтэлэ В.Л. Фетисов илии баттаһыннаах Арасыйыа успуордун маастарын 58560 нүмэрдээх дастабырыанньатын уонна бэлэтин тутан үөрүүтэ өссө үрдээтэ. Аан дойдун чөмпүйүөнэтигэр кыттарга ынырыы баара даҕаны, өрүү буоларын курдук, үп-харчы көстүбүккэ, барбакка хаалла. Кыыс оҕо хары баттаһытыгар Сибиир уонна Уһук Илин, Арасыйыа күрэхтэһиитэригэр ситиспит ситиһиилэрэ, сахалартан бастаһыннан Арасыйыа успуордун маастарын аатын ылыыта чакчы эр санаалаах, сүрэхтээх, ураты дьулуурдаах эр ыспарсымыан ситиһэр ситиһиитэ. Оксана Эверстова оннук киһи буолан хары баттаһытын дойдун түүлүгэтигэр таһаардаҕа. Бу маньы биһиги үүнэр көлүөнэҕэ өйдөбүл ына көрсүһүлэри, чистээһиннэри оҕорорбут наадалаах. Кини ситиһиилэрэ - биһиги, чурапчылар, чакчы, кизн туттуубут. Оксана инники былааннардаах. Ол курдук, өссө дьарыктанан күрэхтэһэр сыаллаах. Кини биһигини салгыи даҕаны кыайыларынан үөрдэ туруоба диэн эрэллээхпит.

КИНИ ААТА ААТТАНАР

уонна Уһук Илин күрэхтэһиитэригэр өрөспүүбүлүкэтин чилиэтин көмүскэһэн турар. Сергей балтылара эмиз хайыһарынан дьарыктаммыттара, оройуон, өрөспүүбүлүкэ күрэхтэһиитэригэр кытталлара. Аны санаатаах, үтүөлээх тириэньэр Д.П.Коркин дойдутугар Кытаанаха сыл аайы тахсан оҕуолаба сылдьара, араас көрсүһүүлэри, оройуон күрэхтэһиитэрин ытыллыыра. Сергейдээх Коляны бэлэтиги көрөн, Чурапчыга ыспартыбынай интэринээт-оҕуолаба көнүл тустуунан дьарыктаналларыгар ынырыта. Сергей үөрүүнэн ылыннан Д.П.Коркинга эриччлэ, тустуук буола кирибэтэ. Быраата Коля хайыһар успуордун сөбүлүүнэн, Кытаанагар хайыһар филиалыгар тириэньэр И.И.Поповка дьарыктана хаалбыта. Ити 1975 сыл этэ.

Биир сыл биллибэккэ ааспыт. Кыһыны быһа биригэ үөрэммит дойдотторо Алексей Диодоровтыын, Иннокентий Егоровтыын, Иннокентий Зыряновтыын уо.д.а. кытары биир да дьарыгы көтүппэккэ эриччилибэтэ. Тустуук быһыытынан эбиллибэтэ, үөрэнээччилэргэ өрөспүүбүлүкэтээби турнирдарга бастаалаабыта. Бэйэтэ туста суоллаах-истээх тустуук буолара биллибэтэ.

Оҕуола кэнниттэн Сэбизскэй Армия кэккэтигэр сулууспалаабыта. Үс сыл ыспартыбынай ротаҕа сылдьан үгүс күрэхтэһиитэргэ кыттыбыта. Үрдүк үөрэххэ Дьокуускайдаагы тыа хаһаайыстыбатын үнүстүүтүгэр үөрэнэн зоотехник идэлэммитэ. 1980 с. Дьокуускайга ытыллыбыт ыччаттарга Бүтүн Союустаабы турнирга 100 кг

ыйааһыннаахтарга бастаан СССР успуордун маастарын үрдүк аатын ылбыта. Өрөспүүбүлүкэ биир тарбахха баттанар, күүстээх бөҕөһө буолбута. Н.Н.Тарскай бириһин иһин өрөспүүбүлүкэ чөмпүйүөнэтигэр 82 кг ыйааһыннаахтарга 1984 с. чөмпүйүөнүнэн буолбута. 1978 с. 74 кг ыйааһыннаахтарга, 1987, 1988, 1991 сс. 100 кг ыйааһыннаахтарга иккис, 1989 с. үһүс миэстэлэри ылаттаабыта.

80-нустуулар саҕаланыларыттан дьон өрөспүүбүлүкэ түүлүгэлэригэр Сергей Скрыбины хапсабайдаһан тустууга кыттарын көрөр буолан барбыттара. Уол улахан кыахтаах, сымса, күүстээх бөҕөс буоларын көрдөрбүтэ. Хапсабайга хас да төгүл өрөспүүбүлүкэ чөмпүйүөнүнэн буолан аалай лицензэни иилиммитэ. Бу тустууга Саха өрөспүүбүлүкэтин успуордун маастара буолбута.

1985 сыллааха Бүлүү куоратыгар Кыайы 40 сылыгар анаммыт Баһылай Манчаары 10-с спартакиадатын хапсабайга 82 кг үөһэ ыйааһыннаахтарга чөмпүйүөнүнэн буолбута. Баһылай Манчаары 8-с, 11-с спартакиадаларын үрүн көмүс, боруонса мэтээллэринэн наҕараадалааммыта. 1987 сыллааха Аммаба ытыллыбыт Баһылай Манчаары спартакиадатын абсолютнай чөмпүйүөнүн үрдүк аатын ылбыта.

1988 сыллааха көнүл тустууга Сибиирноруоттарыспартакиадатыгар ыйааһыныгар бастаабыта. Саха сирэ Сергей Скрыбин, Борис Борисов, Семен Ноев, Аркадий Никифоров, Григорий Попов, Илларион Иванов састааптаах хамаанданан бастаабыттара.

Сергей албэх табаарыстардааҕа, дойдоттордооҕо. Табаарыстара сыл кини аатынан Дьокуускайга күрэхтэһиитэригэр тураллар. Төрөппүттэригэр, биригэ төрөбүттэригэр олус үчүгэй сыһыаннааба, төһө күүһэ, кыаба кыайарынан көмөлөһөр этэ. Билигин кини олобун иккис уола салгыыллар.

Хапсабайга уонна көнүл тустууга Саха өрөспүүбүлүкэтин уонна СССР успуордун маастара, Баһылай Манчаары 11-с спартакиадатын абсолютнай чөмпүйүөнэ Сергей Павлович Скрыбин аата-суола Чурапчы успуордун устуоруйатыгар куруутун ахтыллыаба.

Былатыан КУОРКУН.

(«Сага олох», тохсунньу 16 күнэ, 2010 сыл)

Сыһыарыны бэлэмнээтэ Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ.

ӨЛГӨМ ҮҮТҮ, ЭМИС ЭТИ ДЭЛЭТИЙГЭ

Бүгүнгү нүөмэргэ -- Соловьев нэһилиэгэ

Мырылаба тыа хаһаайыстыбатын сайдыыта

Соловьев нэһилиэгэ Саха сирингэр сэдэх көстүүлээх, баай, кэрэ айылҕалаах, үлүн үрдүк хайаларынан иилии тулаламмыт кизэн хомолордоох, Кыыс Амма кытылыгар барыта 312,83 тыһыынча гаа сиргэ тайаан сытар. Бу үтүө дойдуга былыр да, быйыл да Мырыла дьоно-сэргэтэ сүөһү-сылгы ииттэн, тыа хаһаайыстыбатынан дьарыктанан, үлэлээн-хамсаан уйгулаах олохун дьаһанан, улуус, өрөспүүбүлүкэ сайдыытыгар тус кылаатын килгэрэн кэллэ.

30-с сылларга колхуосааһын саадаммыта. 1930 с. Хорбуг үрдүгэр кыһыл барыһаан Попов Н.П. уонна учуутал Федоров П.Н. 15 хаһаайыстыбалаах «Сардаҥа» колхуосу тэрийбиттэрэ. 1931 с. «Кыһыл Мырыла» колхуосу Мырыла томторугар Андреев И.А. уонна Борисов Д.Н. тэрийбиттэрэ, 12 хаһаайыстыбалаах этэ. Бэрэссэдээтэлинэн Андреев И.А., талыһыбыта, сыйыа дьон колхуоска холбослуттара. Ити сыл үс ТСОЗ тэриллэбитэ: Хайыаха «Харыйалаах» (бэрэссэдээтэл Попов С.С.), Үөннээх алааска «Кыһыл Амма» (бэрэссэдээтэл Илларионов Н.М.), Бодурга «Сайды» (бэрэссэдээтэл Соловьев Т.Д.).

1932 сыл олунуу 9 күнүгэр Мырылаба, 2 колхуос, 3 табаарыстыба холбоһуктаах уопсай муньахтара буолар, муньаха Чуралчы улуунун Ситэриилээх кэмитиэтин бэрэссэдээтэлэ Субуруускай Николай Дмитриевич кытылыгы ылан, колхуоска бөдөнүтүү, холбоһун туһунан болпурдуу туророр. Куоластааһын түмүгүнэн, муньах уурааһынан 118 хаһаайыстыбалаах Саха АССР 10 сылын туслар үбүлүүгүгэр «Саха АССР 10 сыла» колхуос тэриллэр. Бэрэссэдээтэлинэн Федоров Николай Николаевич, өчтөөдунан Собакин Семен Андреевич, Николаев Андрей Филиппович, Попов Н.Г. уонна Попов Петр Моисеевич талыһаллар.

Хайыаха 1935 с. туста «Амма кыһата» колхуос тэриллэбитэ, бэрэссэдээтэллэринэн Батарин Дмитрий Алексеевич, Аверинский Давид Гаврилович, Павлов Иван Дмитриевич, Кривошалькин Дмитрий Филиппович, Федоров Дмитрий Алексеевич үлэлээббиттэрэ.

Сэрии ыар сылларыгар Соловьев нэһилиэгэ тыа хаһаайыстыбатын таннары түһэрбэтэ, Стахановты үлэлээббиттэрэ 1944 с. бурдук ыһытыгар өрөспүүбүлүкэ, 1944 с. бурдук ыһытыгар өрөспүүбүлүкэ,

сойууска аатырбыттар, ол курдук, 270 гаа ыһыларьттан 11,7 ц., онтон Собакин Иннокентий Гаврилович биригээдэтэ 1 г. 27 ц. үүнүүнү ылан, өссө анал 4,5 га сирдэригэр 45 ц. бурдугу ылан, Бүтүн Сойуустаагы куоталаһыга бастаабыттар. Семенов Конон Ефремович, Батарин Гаврил Лазаревич, Брызгаева Ирина Николаевна, Собакин Иннокентий Гаврилович оһотооһу Наркомзем уурааһынан «ССРС тыа хаһаайыстыбатыгар туйгуна» буолбуттара, сыаналаах балыҥ тулуттара. Бурдук ыһытыгар Сергеев Дмитрий Кузьмич-1, түүтэх баайытыгар Давыдова Прасковья Никитична, Брызгаева Ирина Николаевна, Беляева Мария Филипповна, Сибирикова Мотрена, Кронникова Екатерина Афанасьевна нурмаларын 200%-тан таһаа тоһороллоро, өрөспүүбүлүкэ бастыннар кэпкэлэригэр кириэн хаһаайка тахсыбыттар. Сэрии кэминээһи ыһыныксыттар Собакина Ирина Дмитриевна, Сергеева Степанида Степановна, Попова Татьяна Степановна, Батарина Ирина Дмитриевна, Собакина Марфа Михайловна, Попов Афанасий Матвеевич, Брызгаева Раиса Васильевна, Жиркова С.Л., Собакина Февронья Устиновна, Кривошалькина Марфа Петровна үүт ыамын былаанын куруук аһараллара.

1951 сыллаахха «Амма кыһата» колхуос беденсүйбүт «Молотов» аатынан колхуоска Мырылаба холбослута. 1957 с. ити колхуос Субуруускай аатынан колхуоска холбослор. 1967 с. Субуруускай аатынан колхуос Субуруускай аатынан колхуос буолуодуттан мырылапар Субуруускай аатынан колхуос Соловьевтаагы отделениета буолан үлэлээн-хамсаан кэлбиттэрэ. 1983 с. оройуон дьаһалынан Амма сүннүүн баһылыгы колхуос тэриллэр буолан, Соловьев нэһилиэгэ «Мындабаайы» колхуос отделениета буолар.

Субуруускай, Мындабаайы колхуостар отделениета буолан олорон Соловьев нэһилиэгэ улуссоциальной-экономической сайдыытыгар улахан кылаатын илгэрбитэ.

1960 с. Собакин Николай Гаврилович салайар ыччак-комсомольскай звенота, 50 т биир иһиэхэ тиксимиһин, оттоон, өрөспүүбүлүкэ бастаабыта. 1968 с. Брызгаев Тит Николаевич салайар бастагы механизированнай звенота, биир иһиэхэ тиксимиһин, 110 т оту оттоон өрөспүүбүлүкэ үһүс миэстэ буолбута.

1976 с. Сергеев Иван Иванович мехзвенота биридди кыһытыгар 182 т оту оттоон оройуон рекордун олохтообута.

1970 с. Субуруускай аатынан колхуос Соловьевтаагы отделениета быһаан бары көрүнүн аһара тоһорон, Социалистической куоталаһыга оройуонна бастаан, көһө сылдар Кыһыл Знамяны, колхуоска бастаан, колхуос Кыһыл Знамятын, оттоонунна оройуонна бастаан, оройуон Кыһыл Знамятын ылбыта. Онон ити сыл оһотооһу кэм улахан сыаннаһын – үс Кыһыл Знамяны ылан, нэһилиэгинэ санзата өрө көтөүллүбүтэ. 1978-79 сс. кыстык түмүгүнэн, Мырыла оройуонга бастаан, көһөрүллү сылдар Кыһыл Знамяны ылбыта. Колхуос ыһыныксыттары Сергеева Анна Львовна, Кронникова Елена Николаевна аан бастаан 2000 кг үүтү биридди ынахтан ыры ситиститтэрэ, элбэх ыччакты үлэсэ үөрэллэртэрэ, үһүбүттар. 1978-1980 сс. Николаев Михаил Данилович механизированнай звенота эрдэтээһи оройуон рекордун куоһаран, оройуонна, өрөспүүбүлүкэ хас да төгүл бастаабыта.

Соловьев отделениета 1971-72 сс. ыраахан кыстык кэминэригэр оройуон колхуостарыгар отунан куруук көмөлөһөрө.

1980 сылларга Мырыла өссө атын таһымга өрө тахсан үлэлээбитэ, «Мындабаайы» колхуос Соловьевтаагы отделениета эрдэбинэ, үлэ үтүмүнэ бөрүбүтэ – оттуур ходоһа, бааһына беде оһоһуллубута, колхуос лаппа сайдан испитэ. Бу сылларга, ортотунан, ыаллар чааһынай сүөһүлэрин ааһлаах туран, 1249 сүөһүлүкэ, 849 сыгылаах, сылга 639 т үүтү ыар отделениета этэ. Мырыла «Мындабаайы» колхуоска холбослутун кэминтэн элбэх улахан үлэлэр үлэлэммиттэрэ, Хайыах иилис тыһынын ылбыта, колхуос учаастага буолбута, социальной эбийиэктэр, хотон, гараас тутуллубута, сайды кириэн испитэ. Ыһыныксыт Собакин Егор Гаврилович 1984 с. 1 фуражнай ынахтан 3069 кг үүтү ыан, колхуос рекордун олохтообута, 1983 с. бурдугу үүннэригэ Собакин Филипп Федотович 1 гектартан 10,6 ц. ылан, комбайнер Николаев Гаврил Данилович оройуонна бастаабыттар. 1984 с. Николаев Гаврил Данилович салайар үрдүк үүнүү звенота оройуонга, өрөспүүбүлүкэ уон сыл устата аатырбыта, өрөспүүбүлүкэ бастаабыта, 1988 с. өрөспүүбүлүкэ 1 г. 20,7 ц. ылан, бастаан, «Курустаа куолас»

куобагы ылбыта, комбайнер, оройуон чөмүлүүнэ Сергеев Егор Петроич «Рекордсмен комбайнер» буолбута, ити сыл Федоров Николай Гаврилович салайар механизированнай звенота биридди кыһытыгар 192 т оту оттоон, оройуонна, өрөспүүбүлүкэ бастаабыта.

Мырылапар производство үгүс көрүннэригэр колхуоска, оройуонна ииники күөнтэ тахсыбыттар. Сыгыт иитиигэр звеневодтар Брызгаев Василий Николаевич, Петров Дмитрий Дмитриевич, Кронников Филипп Данилович уо.д.а. Сүөһү иитиитигэр Ыһыныксыттар кэлэтибинэн биридди ынахтан 2000 кг үүтү ылары ситиститтэрэ. Попова Валентина Ивановна, Попова Парасковья Кононовна, Брызгаева Анастасия Степановна, Попова Ульяна Васильевна, Собакин Иван Прокопьевич, Иванова Анна Дмитриевна, Семенова Любовь Семеновна, бороон көрүүтүгэр Николаев Ефимов Давидович, Николаев Христина Семеновна, субан сүөһү төлөһүтүгэр Сергеев Иван Иванович, Федоров Василий Андреевич, Макаров Семен Гаврилович уо.д.а. өрөспүүбүлүкэ, оройуонна бастаабыттар.

Сүөһү-сылгы туруктаах буолуутугар, сайдыытыгар бэтэринээр быраастар Ершов Михаил Михайлович, Дьячкова Лина Егоровна, бизсэрдэр Егоров Егор Тимофеевич, Моастырев Дмитрий Антонович, Соловьев Александр Иннокентьевич, Федорова Ксения Михайловна кыһамнылаахтык үлэлээббиттэрэ. Соловьев отделениета сабыллылаахтык салайыттар: управляющийдар – Соловьев Дмитрий Семенович, Ефимов Афанасий Петрович, Макаров Алексей Еремеевич, Филиппов Иван Иванович, Собакин Дмитрий Никитич, Кронников Николай Данилович, Яковлев Илларион Илларионович, Николаев Михаил Данилович. Хайыах учаастагар Седалищев Михаил Семенович киз, далааһыннаах үлэни ыһыпта.

Сойуус ыһылыгытыгар Мындабаайы колхуос ыһыллан, 1992-93 сс. «Соловьев» отделениета «Мырыла» предприятие буолан, 2 сыл үлэлээбитэ. Предприятие салайааччытынан Тихонов Леонид Никитич үлэлээбитэ. Онтон салгыи предприятие үлэтин тохтотон, бары бааһынай хаһаайыстыбаларга бытарыйбыттар. Маныаха 38 бааһынай хаһаайыстыба тэриллэбитэ.

Аба көлүөнэ хаалларбыт баайын чизэстээхтик тутан, сайыннаран

1991 с. Сойуус ыһыллан, бэрэ сайдан иһэр колхуос ыһыллан, чааһынайга барыы буолбута. Нэһилиэк тыа хаһаайыстыбатын сайдыытыгар улууска, өрөспүүбүлүкэ бастыннар кэпкэлэригэр сылдар. Билигин туругунан, нэһилиэкпитигэр 22 бааһынай хаһаайыстыба баарьтан 15-һэ сүөһүнү иитинэн, 7 сыгыны иитинэн дьарыктаналлар. Сүөһү ахсаана 2020 сыл тохсунуу ыһын 1-кү күнүн көрдөрүүтүнэн, нэһилиэкпитигэр ынах сүөһү уопсай ахсаана 1295 төбөгө тэннэстэ, ол иһиттэн ынах ахсаана – 536 төбө. Сыгы ахсаана – 1017, бизэ – 750. Былырынныгы сылтан сүөһү-сылгы ахсаана элбээн иһэр.

Ону таһынан 4 сылгы иититинэн дьарыгыгар тыа хаһаайыстыбатын кэпэрэтибэ баар – Собакин Леонид Григорьевич «Кытыло», Макаров Алексей Алексеевич – «Тайга», Николаев Михаил Данилович – «Быйан», Хайыах учаастагар Седалищев Михаил Семенович – «Кулаада».

Чуралчытаагы ТХПК иһинэн 41 чилиннээх үүт-эт туттарытынан дьарыгыгар «Сайды» ЖСКПК үлэлиир.

Ааспыт 2019 сылга үүлүт былаана 622 туюнна этэ, 12 ый түмүгүнэн 629 туюнна үүтү туттаран, үүлүт былаанын 120 % тоһордубут.

2019 сыл түмүгүнэн үүт туттарытыгар ордук үчүгэй көрдөрүүлээхтэр:

- Чааһынай хаһаайыстыбалар:
- Бахчанен Лена Романовна – 13 т. 948 кг.
- Николаева Марта Михайловна – 12 т. 088 кг.
- Попова Прасковья Кононовна – 15 т. 285 кг.
- Федорова Марианна Васильевна – 14 т. 916 кг.
- Федорова Мария Назаровна – 22 т. 287 кг.
- Федоров Степан Васильевич – 13 т. 297 кг.
- Бааһынай хаһаайыстыбалар:
- Петров Виктор Семенович – 21 т. 883 кг.
- Савин Сергей Петрович – 15 т. 476 кг.
- Хойотанов Афанасий Иванович – 26 т. 536 кг.

Стручкова Евдокия Петровна – 13 т. 443 кг.
Никитина Ксения Васильевна – 13 т. 599 кг.
Новгородов Федот Михайлович – 25 т. 745 кг.

Ааспыт 2019 сылга оттоонунна 48 звено, ол иһиттэн 9 тоһору механизированнай, 39 полумеханизированнай звенолар үлэлээббиттэрэ. Звенолар 3015 гаа изиннээх сирин оһон, 2574 туюнна оту оттообуттара, онон сыллаагы былааммытын 103,5 % тоһорбуппун.

Ааспыт 2019 сылга эдэр фермер – Петров Виктор Семенович, Амьдай бааһынагыгар 100 гаага бурдук ыһан, 550 рулон, 193 туюнна сиилэни ылбыта. Ону тэнэ Седалищев Михаил Семенович 136 гаага бурдук ыһан, 62 туюнна бурдугу хомуйбута.

Мань тэнэ «Чуралчы» ТХПК арыы сыаһар Мырылаба маастар Иванова Екатерина Наумовна, лаборант Собакина Ирина Ивановна, Хайыаха Никитина Ксения Васильевна үлэллэллэр. Билигин туругунан сыах күнгэ 4100-4200 т. үүтү астыыр, ол иһигэр 2100-2200 туюнна үүтү бааһынай хаһаайыстыбалар.

Быйыл сайыллыа уопсайа 5 ыал табыста, Кэлэбэйгэ 4 ыал уонна Тайбаа 1 ыал. Кэлэбэйгэ 156 төбө, онтон ыанар ынаба – 59, Тайбаа 125 төбө, ыанар ынаба – 50.

Михаил Михайлович Ершов аатынан бэтэринээринэй учаастак салайааччыта Кронникова Ульяна Дмитриевна былааннаахтык үлэни сылдар.

Улуус баһылыга Ноговицын Андрей Тимофеевич бырагырааматынан, улуус иһинэн көрүлэр «Ийэ халытаалын» – борооскуну 4 оһолоох 5 ыал ылла.

Нэһилиэгинэ үлэлээх буолуутугар туһуламмыт социальной контрагынан көрүлэр көмө харчыны уопсайа 5 ыал ылан олорор. Оттон тыа хаһаайыстыбатын сайдыытыгар Никитин Серафим Серафимович, Захаров Николай Николаевич, Николаев Михаил Михайлович

197 000 тыһыынчаны ылан, уопсайа 9 тыһаас сүөһүнү атыыластылар.

Быйыл ынах сүөһүнү эбии аһылыгынан хааччылар сылтан биһиэхэ «Чуралчы» ТХПК көмөтүнэн, үүт суотугар, 25 туюнна комбикорм, ону тэнэ Хатаастаагы сибининьэни иитэр комплексстан 52 сибининьэ уонна 24 куб дизельнай уматык кэлэн түнтүлүннэ.

Дьокуускайдаагы көөрү иитэр фабрикадан 243 куурусса аҕапыллан нэһилиэгиньэ түнтүлүннэ. Быйыл хаһаайыстыбатын министристибэтин иһинэн үлэлиир «Эдэр фермердэри өйөөһүн» бырагыраамага кыттан уопсайа 7 ыал ылсан үлэли олорор, ол иһиттэн 5 сүөһү иититинэн уонна 2 сыгы иититинэн дьарыктаналлар. 2018 сылга тыа хаһаайыстыбатын министристибэтин иһинэн үлэлиир «Эдэр фермердэри өйөөһүн» бырагыраамага Попов Андрей Николаевич хотон туттууга, сүөһү ахсаанын элбэтигэр грант ылбыта, 50 төбөгө анаммыт хотон туттан үлэс килгэрбитэ. 2019 сылга Петров Виктор Семенович хотон туттуутугар сүөһү ахсаанын элбэтигэр дьэс кэргэн грантын ылан, сүөһүтүн ахсаанын элбэтэн, 60 сүөһү кириэр сана хотонун туттан эрэр.

Түмүктээн эттэххэ, бары хайыскага сүөһү, сыгы ахсааныгар, үүтү, эти туттарыга, оту бэлэмнээһингэ, бурдугу үүннэригэр Соловьев нэһилиэгэ абүгэ төрүт дьарыгын чизэстээхтик тутан, сайыннаран, элбэтан иһэр былааннаах, киһини үөрдэр, улууска куруук ииники күөнтэ сылдарыт элбэти эбээһинэстиир, сылын аайы тыа хаһаайыстыбатын көрдөрүүлэрэ үрдээн иһэр.

Дмитрий КРИВОШАЛКИН, тыа хаһаайыстыбын исписаһиһа.

Сыһарыыны бэлэмнээтэ Анна ЗАХАРОВА.

НОРУОТ ХОРСУН БЫҢЫТА ӨЛБӨӨДҮЙБЭТ

75
КЫАЙЫН
1945-2020

**Бүгүнгү
балаһаба
Чакыр
нэһилиэгэ**

Чакыртан – Аба дойду Улуу сэриитигэр

1941-1945 сс. Аба дойду Улуу сэриитигэр баран өлбүт-сүппүт уонна сэриигэ, үлэ фронугар кыттан кыайыны уһансан, төрөөбүт алаастарыгар тыыннаах эргиллэн кэлбит биир дойдулаахтарбыт ааттарын-суолларын үйэтитэргэ, кинилэр оҕолоругар, сизэннэригэр, аймахтарыгар уонна кэнэбэски ыччаттарга өйдүү-саныы, кэспии сылдыалларыгар анаанар. Билиги, билиини көлүөнэ кырдыаҕастар, очотообу кэмгэ кинилэри кытта биир кэмгэ үөскээбит, тыыннаахтарыгар бииргэ алтыһан, кэспээн ааспыт дьон быһыытынан, кинилэр ааттарын сурука киллэрэн хаалларбатахпытна, бу дьоммут күн дьыл аһан истэбин аайы, улам умнуллан, ааттара да ааттаммат буолара саарбахтаммат. Дьэ, ол иһин төһө кыалларынан, билэрбитинэн, сурука-бичиккэ киллэрэн, архыыпка хаалларан, кинилэр ааттарын үйэтитэр – ытык изэспит.

Мин Чакыр нэһилиэгэр 1941 сыл алтынньытыттан 1943 сыл бэс ыйыгар диэри Сэбиэт сэкирэтээринэн үлэлээбитим. Ити кэмнэргэ армияҕа барааччылар ыңырыы бэбизскалара Сэбиэт нөүө аһан тарҕатыллара. Мин оччолорго нэһилиэктэн кимнээх армияҕа барбыттарын-кэлбиттэрин, өлбүттэрин-сүппүттэрин бэлиэтэнэр этим. Онтон 1943-1945 сылларга икки сыл устата үлэҕэ ыңырыллан, атын уобаласка сылдыбыт да кэммэр, хойутаан да буоллар, нэһилиэгим дьонно барытын-кэспитин истэ-билэ сылдыбытым.

Кэлин, сэрии бүппүтүн кэнниттэн, нэһилиэктэн барбыт дьон кимнээгин испииһэктээн, төрөөбүт күннэрин-дьылларын, армияҕа ыңырыллыбыт, дойдуларыгар төннүбүт, өлбүт-сүппүт дааталарын суруйан бэлиэтээһининэн мунурданан сылдыбытым.

Онтон 1979 сыл сайын Хайахсыттан төрүттээх, Чурапчы оройуонун биир тарбахха баттанар, ытыктанар кинитэ Михаил Дмитриевич Климов Томпо оройуонугар үлэлии олорон, уопускагыгар дойдутугар күүлэйдии кэлэ сылдьан, көрсөн: «Чакыртан, бэйэң нэһилиэкхиттэн сэриигэ бара сылдыбыт дьоннор тустарынан биографияларын, ахтыыларын хомуй, суруй, сороҕо да буоллар, матырыйааллаах эбикиң. Мин Хайахсыт дьонун бу хомуйса, үлэлии сылдыабын», - диин сорууда аһаардаах көрдөспүтүтэн өй ылан, саналы сабалаан, хомуйан, үлэлээн, хас да сыл соһон-сыһан, дааннайдар төһө да топору суруллубахтарын, көстүбэтэхтэрин иһин, төһө баарынан

түмүктээтим.

Матырыйаал архыып докумуоннарыттан, суруктартан, сэриигэ өлбүттэр хаалыннаан кэргэттэриттэн, аймахтарын, бииргэ сылдыбыт билэр дьонун кэспээннэриттэн, баар дьон бэйэлэрин тылларыттан, араас докумуоннартан ытыллан сурулунна.

Сэрии сылларын сабана, Чакырга «Молотов», «Яковлев» диин икки колхуос баара. Чурапчы сорох колхуостарын хоту оройуонна балык булдулар көһөрүүгэ Чакыртан колхуос көспөтөҕө.

Сэриигэ уонна тыыллаабы үлэ фронугар Чакыртан 98 киһи Военкоматынан ыңырыллыбыта. Ити иһигэр «Молотов» колхуостан 63, «Яковлев» колхуостан 35 киһи. Биридди сылларынан араардахха, 1941 сылга – 33, 1942 с. – 34, 1943 с. – 21, 1944 с. – 10 киһи барбыт.

Бу дьонтон 39 киһи дойдуларыгар эргиллэбэтэхтэрэ, сэрии хонуутугар өлбүттэрэ-сүппүттэрэ. Итинтэн 26 киһи «Молотов», 13 киһи «Яковлев» колхуос дьонноро этилэрэ. Түөрт сыл устата 21 киһи сэриигэ бааһыран, 6 киһи ыалдьан, дорубуйаларынан босхолонон, 32 киһи сэрии бүппүтүн кэнниттэн араас сылларга демобилизацияланан, ити иһигэр 14 үлэҕэ сылдыбыт киһи, дойдуларыгар эргиллэн кэлбиттэрэ.

Армияҕа сылдьан үс киһи ССКП чилиэнигэр киирбиттэр: К.М. Филиппов (1942 с.), А.Е. Саввин (1944), И.Ф. Кузьмин. Младшай эллиһир (лейтенант) званиелаах хамандыырдарынан Иван Федорович

Кузьмин, Петр Павлович Алексеев сулууспалаабыттар биллэр. Бу дьон сэрии иннинэ Саха Национальнай байыаннай оскуопатыгар үөрэммиттэрэ.

Сэрии сылларыгар Чакыр нэһилиэгин сэбиэтигэр бэрэссэдээтэлинэн үлэлээбиттэрэ: Василий Петрович Флегонтов, 1941 с. – 1942 с. от ыйыгар диэри, Афанасий Гаврильевич Ефремов, 1942 с. – 1943 с. бэс ыйыгар диэри, Петр Венедиктович Демьянов, 1943 сыл от ыйыттан 1945 с. диэри.

Колхуос бэрэссэдээтэлинэн үлэлээбиттэрэ: Молотов аатынан колхуоска 1941 с. – Дмитрий Николаевич Ефимов, 1942 с. – Егор Никитич Седалищев, 1943-1944 сс. – Андрей Николаевич Никитин, 1945 с. – Павел Дмитриевич Карпов. Яковлев аатынан колхуоска 1941-1943 сс. – Петр Венедиктович Демьянов, 1944-1945 сс. – Василий Васильевич Кузьмин (Малахта Баһылай).

Бу биографиялара суруллубут 98 киһиттэн 96 киһи хаартыскаларын түөрт экзэмплярга элбэх биризмэни ыттан көрдөөн, экирэттиһэн, хомуйсан булан, Иннокентий Константинович Лебедевкэ (сэрии сабаланытыгар кини үс саастаах эбит, икки бииргэ төрөөбүт убайдара сэриигэ баран өлбүттэр) биир да харчы төлөбүрү суох онортордум. Бу үтүөтүн-өтөтүн иһин Иннокентий Константиновичка, нэһилиэгин дьонун сырдык мөссүөннэрин үйэтитэн, үлэм ситэригэр көмөлөспүтүн иһин мунура суох махтанабын.

Чакыр нэһилиэгэр Аба дойду Улуу сэриитин кэмигэр (1941-1945 сс.) „Молотов“, „Яковлев“ колхуостар хаһаайыстыбаннай-экономическай туруктара, иккиэннэрин холбоон нэһилиэк үрдүнэн ыллахха (колхуостар сыллаабы отчуоттарынан)

Ис хоһооно	кээмэйэ	Сэрии сылларыгар					Сэрии иннинээҕи 1940
		1941	1942	1943	1944	1945	
Колхуостаах хаһаайыстыба ахсаана	ыал	187	188	151	153	153	206
Уопсай дууһа ахсаана	киһи	565	523	416	345	398	609
Ити иһиттэн үлэлиир дьобурдаах үлэһит ахсаана	киһи	255	231	156	182	191	310
12-16 диэри саастаах оҕолор	киһи	32	32	27	31	37	35
Ынах сүөһү уопсай ахсаана	төбө	494	560	589	639	656	372
Ити иһиттэн ыанар ынаба	төбө	145	150	137	188	173	103
Ити иһиттэн үлэһит оҕус көлөтө	төбө	74	83	79	110	111	83
Сылгы уопсай ахсаана	төбө	564	484	452	535	588	554
Ити иһиттэн бизгэ							
Ити иһиттэн үлэһит көлөтө (ата)	төбө	113	116	89	119	120	138
Ыһыллыбыт туорахтаах култуура	гаа	377	415	176	342	358	363
Валовай хомуур уопсайа (бурдук)							
Ити үүнүүттэн судаарыстыбаҕа бэриллибит	сэнт.	237	33	1289	1989	512	673
Колхуостаахтарга үлэ күнүгэр үлэһилибит	сэнт.	129	29	209	200	185	154
Ходуһа ото оттоммута	сэнт.	-	-	565	1107	-	-
Үүт валовайынан ыаммыта	лиитэрэ	18595	10771	27485	28548	28322	26622
Хортуоппуй олордоллубут (ыһыллыбыт)	сэнт.	57197	71575	88026	109862	125589	52968
Валовай үүнүүнү ылбыттар	гааро сэнт.	6,5 467	9,9 5	2,1 127	4,5 375	6,8 241	6,4 231

Саха сириин коллекционердарын онлайн сийиэстэрэ

Быйыл саас Дойдуга уустук Ол да буоллар, наһаа олорон
балаһыаннаһан сибээстэн, хаалбака, үлэ-хамнас тохтообот
дьибитигэр олорорго күһэллэһит. — олох сайдытынан онлайн

нөнүө араас дьаһаллар ыһылла тураллар. Сылын аайы ыһыллар өрөспүүбүлүкэ коллекционердарын 4-с сийиэстэрэ быйыл уратытык буолан ааста. Сийиэс аһыллыытыгар видеоролигынан эбэрдэлээтилэр: коллекционердар сойуустарын бэрэсидьиэнэ Валерий Архипов, Дьоккуускай куорат Мээрэ Сардаана Авксентьева, коллекционердар сойуустарын бэрэссэдээтэлэ Никифор Иванов, "Умсулбан" коллекционердар кулууптара, "маарыкчааннар" ааттарыттан Иван Попов, "Абылаан" коллекционердар түмсүүлэрин салайааччы Екатерина Михайлова уо.д.а. Устуоруйаны үйэттэр коллекционердар дьибэс олорон онлайн быһастапкага араас тизмэнэн кытынныбыт. И.Н. Попов "Саха сириин значоктара", Н.Н. Захарова "Тустуу-мин олохтор", "Оҕо сааһым откытталара", "Харыйдам сонньуурдара", Анастасия Дьячковская "Натуральной таастан

обуруолар", Марфа Дьячковская "У каждой книги Есть душа", Раиса Федорова "Ленин биһиги сүрэхпитигэр тыыннаах", Дария Федорова "Мин дьарыым", Елизавета Коркина "Бириэмэни билэр чаһылар", Мотрена Никитина усна Кытаанахтан, Екатерина Андреева. Коллекциябытын "Инстаграм" нөнүө тарбатабыт, билиһиннэрэбит, көрдөрүбүт, атыылаһабыт. Быһастапкага өрөспүүбүлүкэ араас мунууктарыттан элбэх коллекционер кытына. Ол түмүгүнэн 4 чаастаах, баай исхоһоонноох, олус интэриэһинэй видео-сюжеттар оһолуунулар. Онлайн-сийиэспит умнуллубаттыы, устуоруйага киирдэ. Түмүккэ, бары коллекционердарга мунньуугут хангыы, элбии турдун, куруутун түмсүүлээх буолусбун, ситиһини, табыллыыны, доробуйаны баһарабын. Бэйэ-бэйэбитин харыстыабын.

Дьаарыстаана.

— САНААБЫН ЭТЭБИИ —

Баагдаан ойуун - кимий?

Национальнай архыыпка, библиотизэкээ хас да сыл сыраллаан хаһыспыт матырыйалларбын сорохторун хаһыаттарга, сурунаалларга кыралаан таһаартарбыт «санаам аргыстара» саамай бутуурдаах, мөккүөрдээх тизмэнэн түмүктэнэр буолла.

Федот Захаров «Боотуруускай улуус сахаларын төрүт уустара» (документальной очерк, Чурапчы, 1993) кинигэтэ тахсыабыттан эрэ дьон төрүччү үөрэтиигэ болгомотторун ууран эрэпэр, онтон ыла 30 сыл аһа илик. Ол кинигэттэн Төлөй нэһилиэгэ Мунатыйтан сабалаан, Иктэй 4 уолуттан тэнийбитин курдук бүк эрэнэн кэлбиппит.

2017с. нэһилиэкпит сурука - бичиккэ киирбитэ 250 сылыгар анаан тахсыбыт «Төлөй.Төрүччү суруга» кинигэбэ Сэһэн Боло научнай үлэлэригэр төлөйдөр түгэх төрүттэрэ Эллэйтэн хаан-сыдыаан тардар Хатылы аба ууһуттан тахсыбыттарынан аахпытын билэ-билэ, биһиги дьоммут П.Д.Гуляев, И.А.Пинигин сана санааларга кэлбит аатыран, Төлөй хааннаахтар төрүт түгэхтэрэ Омоҕой Баайтан хаан-сыдыаан тардар, кинигэтэн кэлбит сэттис көлүөнэ кинигэ Сылан уола Мугудай (Мунатый) буолар диэбиттэр. Ол ханнык айылаах туох сана санааларга кэлбиттэрий? Сылан уола Мугудай уонна Мунатый биир көлүөнэ дьон буолалларынан уонна олохсуйбут сириттэн сириттэн, бу биир киһи сурулла сылдьар эбит диэн быһаарбыттар үһү уонна мантан ыла Мунатый онугар билигин туттулла сылдьар Мугудай диэн ааты салгыы туттары сөптөөбүнэн аахпыттар үһү. Урууку сурука-бичиккэ Мугудай диэн аат ханна да суох, арай Мунудай баар.

Мунатыйы Мугудайынан уларытар сөптөөбүнэн аахпыт дьоммут ол сылдьан Ф.Захаров эрдэ онорбут өбүтэ ситимин сөптөөх диэн быһаарбыттар эбит. Баагдаан ойуун «Ханка» аба ууһун төрүттээбит киһинэн аабыллар, киһи уопаттара. Чаппараттан элбэх ахсааннаах Гуляевтар тэнийбиттэр; Чамынаттан Смирниковтар (Смирениковтар), Пинигиннэр (Пинегиннэр) тарбаммыттар диэн итэҕэйэн кэлбиппит.

Ол курдук, бүк эрэнэн олордохпутуна,

Н.И.Аввакумов «Ойууннар, удаһаннар, норуот эмчиттэрэ» Дьоккуускай, Бичик, 2017. кинигэтигэр Баагдаан ойууммут Амма улууһун ойууннарын испиһэргэр төрдүс киһинэн киирбит. Төлөй сиригэр олорбут диэбит (стр.13). Чурапчы улууһун ойууннарын испиһэргэр олох да мэлигир (стр.113-118). Оччоҕо дойдута Амма улууһа буолар дуо? Атын да сиртэн кэлэн олохтоох дьахтары (кыһыны) кэргэн ылан аба ууһун төрүттүөн сөп этэ. Ол эрэри Иктэй, Дьөгөй (Дьөрөй) эмээхсин төрөппүт уоллара буолбатах буолар, биэс ини-бии бырааттыылартан туоруур.

«Төрүччү суругун» ааттардара нэһилиэк төрүччүтүнбилигин олорор көлүөнэттэн түгэх өбүгэбэ тийэс түөрүн үөрэтэн, онно сыһыаннаах хаан-уруу аба ууһун төрүт ситимин онорон сурука киллэриилэрин үлэлэрин дьонуннаах түмүгүнэн аабыллар. Оччоҕо тоҕо Иктэй уола буолбатах Баагдаан ойууну кэлбит сана санааларынан түөрөн үөрэппэккэ, Ф.Захаров эрдэ онорбут өбүтэ ситимин үтүгүннэрини ордорон эргэнэн ылан эрэи элбэттилэр, үтүмэн үлэлэрэ үрэллэр кутталланна. Кэлбит сана санаалар өссө биир улахан албастарынан Төлөйгө олохсуйбут аба ууһун төрүччү суругар (табылыысса 1) маннайгы 10 көлүөнэ дьоннорун барыларын төрөөбүт - өлбүт сылларын барыллаабыттар, суоттаабыттар, сабадалаабыттар буолар. Ол содулугар Төлөй маннайгы кинээһин Ф.П. Борисов (Кыдааланы) олорон аастыт 87 сааһын 33 сылынан кылаппыттар бэрт сотору биллибит. Саарбах сабадалааһыннар өссө туохха тиздэллэрэ биллибит.

Сэһэн Боло сорох үлэлэрэ национальнай архыыпка «Новгородов И.Д. тус бэйэтин фондатыгар» харалла сыталларын булан, Баагдаан ойуун Мээндийэ күөлүн куулатыгар «Нуо-Хабар (Саппыйа)», билигиннэн «Баһылайаллар өтөхтөрүн» илин баһыгар эргэ Аммалыыр суол уна өттүгэр, сонук чугаһыгар көмүллэ сытара биллибитэ (Захаров Дмитрий Егорович - Маник Миитэрэй С.Болоҕо 15.06.1946 кэлсээниттэн). Сотору буолан баран Төлөй бастаах кинээһэ Кыдаала көмүллэ сытар сирэ - Бүгүйэх Толоһо биллибитэ.

Андаһардаах тумулугар төрөппүт уопаттара икки хараба көрбөт, моорук буолбут ийэлэрин Дьөгөй (Дьөрөй) эмээхсини тыыннаахтыы көмүт - унуох туппут (ытыгылаабыт) икки уопаттарын көмүллүбүт сирдэрин булуу туһугар ситиһи кирдук буолбута.

Төлөй нэһилиэгин төрүттээбиттэринэн бачаҕа диэри билинилэн кэлбит биэс ини-бии дьонтон Ньэккэ (Ньэккэ) арааһа ийэлэрэ ытыгыланарыгар Кыдааланы кыраабыта кинээһэ тийэн оҕото суох буолан буоллаҕа буолуо биир да төрүччү табылыысса киирбэтэх. Аны Баагдаан ойуун Амма улууһун киһитэ буолан хаалар түбэлтэтигэр үс эрэ бырааттыылар хаалаллар. Эрдэ бэчээккэ тахсыбатах, саңа көстүбүт Дьоккуускай Хабырыыс Сүөдэрэбис «Уот сирэй Кыдаала» кэлсээнигэр Кыдааланы үс бырааттыылар диэбитэ манньык түбэлтэбэ оруобуна сөп түбэхэр буолан табыста. Бэрт Микииттэ, Уот сирэй Кыдаала - Сөдүөт Бэриһэп, Таркаайы Баһылай диэн сүрэхтэммит ааттарын ааттаҕалаабыт. Оччотугар Мэкиргэ, Саргыр Дьоруо сүрэхтэнэн итинник ааттаммыттар буолуо дуо?

Дьоккуускай Х.С. дойдутун дьонун үчүгэйдик билэр киһи, «Бүгүйэх алааска» хонноро сытан Сэһэн Болоҕо 1933с. балаһан ыйын 3 күнүгэр абыс бэртээхэй үһүэһүннэри кэлсэбит. Сана көстүбүт үһүэһүннэр 2018с. диэри бэчээккэ олох тахсыбатах буоланнар дьон олох билбэттэр этэ.

Нэһилиэк устуоруйатын үөрэтиигэ сүрдээх уустук балаһыанһа үөскээбитинэн, кинигэ ааттарын кытта түргэнник сибээскэ тахсан быһаарсан баран архыыпка Амма улууһун тустаах нэһилиэгин ревизскай сказкаларын (остуоруйаларын), Төлөйү эмээ хаттаан көрдөххө сатанар буолбут. Онтон атын суол суох. Төлөй кыраайы үөрэтэр дьонун сүрдээх элбэх үлэ күүтэр. Биир киһи холугар наһаа киэптэтиилээх, хас да буолан үлэлэстэн көмөлөөтөхтөрүнэ, ордук көдүүстээх буолуо. Баагдаан ойуун хаччы Амма улууһун киһитэ буолан хааллабына, эбиитин «Ханка» аба ууһун төрүттээбит буоллабына Төлөй нэһилиэгин төрүччүтэ төрдүттэн ыһыллар кутталланна. Нэһилиэк баһылыга уталыппакка суһал дьаһалы ылара наада буолбут.

Ахсынньы ый 22 күнэ 2019 с.
Виктор Малышев, Чурапчы.

— ОМВД ИЗВЕЩАЕТ —

Уважаемые жители чурапчинского улуса!

ОМВД России по чурапчинскому району информирует о том что согласно п.300 приказа мвд россии № 13 от 12.01.2009г «Об организации снабжения, хранения, учета, выдачи (приема) и обеспечения сохранности вооружения и боеприпасов в органах внутренних дел российской федерации» добровольно сданные найденные, изъятые оружие, патроны к нему и боеприпасы за исключением признанных вещественными доказательствами находятся на хранении в комнате хранения оружия дежурной части территориального органа МВД России на районном уровне не более 60 дней с момента нахождения (сдачи, изъятия), после чего сдаются на склад вооружения, где хранятся до решения вопроса об установлении их собственника или отчуждения в порядке установленном гражданским законодательством. После принятия решения в порядке, установленном законодательством с Российской Федерации оружие остается на складе вооружения для дальнейшей эксплуатации, реализации или уничтожения.

Исходя из положений части 2 статьи 20 и части 5 статьи 27 закона «об оружии», дарение и наследование гражданского оружия, зарегистрированного в органах внутренних дел производится в порядке, определяемом законодательством российской федерации, при наличии у наследника или лица в пользу которого

осуществляется дарение, лицензии на приобретение гражданского оружия. В случае смерти собственника гражданского оружия до решения вопроса о наследовании имущества и получения лицензии на приобретение гражданского оружия указанное оружие незамедлительно изымается для ответственного хранения органами внутренних дел его зарегистрировавшими, но не более одного года. По истечении одного года органом внутренних дел принимаются установленные гражданским законодательством меры по принудительному отчуждению оружия.

На основании выше изложенного, уведомляем о необходимости устранить причины изъятия (продлить разрешение (лицензию) на хранение и ношения оружия), либо отказаться от права собственности на данное оружие с согласием на уничтожение.

ВРИО начальника ОМВД по Чурапчинскому району
В.В. МИХАЙЛОВ.

От ыйын 20 күнэ Банидиэнньик 06:00 - ТЭТИМ РАДИО 12+ 07:00 - НОВЫЙ ДЕНЬ 6+ 07:30 - САНА КҮН 6+ 09:00 - ТИЭРГЭН 12+ 09:30 - Кал, олоор, сэлэргэниэх 12+ 10:30 - Мультифильмы 6+ 10:45 - Бастын клип 6+ 11:00 - САЙЫН 2020 12+ 12:00 - Новости 12+ 12:15 - ГОТОВИМ ПРАВИЛЬНО И ВКУСНО 12+ 12:30 - Кыайыы-75 12+ 12:45 - Аал-луук мас 12+ 13:30 - Новости 12+ 13:45 - Актуальное интервью 12+ 14:00 - ГОРОД ЖЕНЩИН 12+ 15:00 - Новости 12+ 15:15 - Сэһэн сирэ 12+ 16:00 - ПОЛЯРНАЯ ЗВЕЗДА 6+ 17:00 - ТЭТИМ РАДИО 12+ 18:00 - Новости 12+ 18:15 - Тереебут дойдум устун 12+ 19:00 - Новости 12+ 19:15 - САЙЫН 2020 12+ 20:15 - Дойдум дьоно 12+ 20:30 - «Саха Сирэ» информационная программа 12+ 21:00 - Т.О.К. 12+ 22:00 - ТИЭРГЭН 12+ 23:00 - ФЕРМА КЫРГЫТТАРА 12+	КЫРГЫТТАРА 12+ От ыйын 21 күнэ оптуорунньук 06:00 - ТЫЫННААХ ДОРҮООН 12+ 06:45 - Бастын клип 6+ 07:00 - НОВЫЙ ДЕНЬ 6+ 07:30 - САНА КҮН 6+ 09:00 - ТИЭРГЭН 12+ 09:30 - Чэпизин-чэбдик буолуобун 12+ 10:30 - Мультифильмы 6+ 10:45 - Бастын клип 6+ 11:00 - САЙЫН 2020 12+ 12:00 - Новости 12+ 12:15 - ГОТОВИМ ПРАВИЛЬНО И ВКУСНО 12+ 12:30 - Кыайыы-75 12+ 12:45 - Аал-луук мас 12+ 13:30 - Новости 12+ 13:45 - Актуальное интервью 12+ 14:00 - АСЧЫТТАР 12+ 15:00 - Новости 12+ 15:15 - Сэһэн сирэ 12+ 16:00 - ИДЭБИН ТАБА ТАЛ 6+ 16:15 - ПОЛЯРНАЯ ЗВЕЗДА 6+ 16:45 - ФОНД ПАМЯТИ 12+ 17:00 - ТЫЫННААХ ДОРҮООН 12+ 17:45 - Бастын клип 6+ 18:00 - Новости 12+ 18:15 - Тереебут дойдум устун 12+ 19:00 - Новости 12+ 19:15 - Сэһэн сирэ 12+ 20:00 - Дьобур 6+ 20:15 - Дойдум дьоно 12+ 20:30 - «Саха Сирэ»	информационная программа 12+ 21:00 - Т.О.К. 12+ 22:00 - ТИЭРГЭН 12+ 22:30 - «Саха Сирэ» информационная программа 12+ 23:00 - ФЕРМА КЫРГЫТТАРА 12+ От ыйын 22 күнэ сэрэдэ 06:00 - ТЭТИМ РАДИО 12+ 07:00 - НОВЫЙ ДЕНЬ 6+ 07:30 - САНА КҮН 6+ 09:00 - ТИЭРГЭН 12+ 09:30 - Кал, олоор, сэлэргэниэх 12+ 10:30 - Мультифильмы 6+ 10:45 - Бастын клип 6+ 11:00 - ТЫА ҮЧЧАТА 12+ 11:45 - Дьобур 6+ 12:00 - Новости 12+ 12:15 - ГОТОВИМ ПРАВИЛЬНО И ВКУСНО 12+ 12:30 - Кыайыы-75 12+ 12:45 - Аал-луук мас 12+ 13:30 - Новости 12+ 13:45 - Актуальное интервью 12+ 14:00 - ГОРОД ЖЕНЩИН 12+ 15:00 - Новости 12+ 15:15 - Сэһэн сирэ 12+ 16:00 - ПОЛЯРНАЯ ЗВЕЗДА 6+ 17:00 - ТЭТИМ РАДИО 12+ 18:00 - Новости 12+ 18:15 - Актуальное интервью 12+ 18:30 - Тереебут дойдум устун 12+	19:00 - Новости 12+ 19:15 - САЙЫН 2020 12+ 20:15 - Дойдум дьоно 12+ 20:30 - «Саха Сирэ» информационная программа 12+ 21:00 - Т.О.К. 12+ 22:00 - ТИЭРГЭН 12+ 22:30 - «Саха Сирэ» информационная программа 12+ 23:00 - ФЕРМА КЫРГЫТТАРА 12+ От ыйын 23 күнэ чэппиэр 06:00 - ТЫЫННААХ ДОРҮООН 12+ 06:45 - Бастын клип 6+ 07:00 - НОВЫЙ ДЕНЬ 6+ 07:30 - САНА КҮН 6+ 09:00 - ТИЭРГЭН 12+ 09:30 - Чэпизин-чэбдик буолуобун 12+ 10:30 - Мультифильмы 6+ 10:45 - Бастын клип 6+ 11:00 - САЙЫН 2020 12+ 12:00 - Новости 12+ 12:15 - ГОТОВИМ ПРАВИЛЬНО И ВКУСНО 12+ 12:30 - Кыайыы-75 12+ 12:45 - Аал-луук мас 12+ 13:30 - Новости 12+ 13:45 - Актуальное интервью 12+ 14:00 - ГОРОД ЖЕНЩИН 12+ 15:00 - Новости 12+ 15:15 - Сэһэн сирэ 12+ 16:00 - ПОЛЯРНАЯ ЗВЕЗДА 6+ 17:00 - ТЭТИМ РАДИО 12+ 18:00 - Новости 12+ 18:15 - Актуальное интервью 12+ 18:30 - Тереебут дойдум устун 12+	19:00 - Новости 12+ 19:15 - САЙЫН 2020 12+ 20:15 - Дойдум дьоно 12+ 20:30 - «Саха Сирэ» информационная программа 12+ 21:00 - Т.О.К. 12+ 22:00 - ТИЭРГЭН 12+ 22:30 - «Саха Сирэ» информационная программа 12+ 23:00 - ФЕРМА КЫРГЫТТАРА 12+ От ыйын 24 күнэ бэтинсэ 06:00 - ТЭТИМ РАДИО 12+ 07:00 - НОВЫЙ ДЕНЬ 6+ 07:30 - САНА КҮН 6+ 09:00 - ТИЭРГЭН 12+ 09:30 - Кал, олоор, сэлэргэниэх 12+ 10:30 - Мультифильмы 6+ 10:45 - Бастын клип 6+ 11:00 - ТЫА ҮЧЧАТА 12+ 11:45 - Дьобур 6+ 12:00 - Новости 12+ 12:15 - ГОТОВИМ ПРАВИЛЬНО И ВКУСНО 12+ 12:30 - Кыайыы-75 12+	12:45 - Аал-луук мас 12+ 13:30 - Новости 12+ 13:45 - Актуальное интервью 12+ 14:00 - КЭРЭ КИСТЭЛЭНЭ 12+ 15:00 - Новости 12+ 15:15 - Сэһэн сирэ 12+ 16:00 - ПОЛЯРНАЯ ЗВЕЗДА 6+ 17:00 - ТЭТИМ РАДИО 12+ 18:00 - Новости 12+ 18:15 - Актуальное интервью 12+ 18:30 - Тереебут дойдум устун 12+ 19:00 - Новости 12+ 19:15 - САЙЫН 2020 12+ 20:15 - Дойдум дьоно 12+ 20:30 - «Саха Сирэ» информационная программа 12+ 21:00 - Т.О.К. 12+ 22:00 - ТИЭРГЭН 12+ 22:30 - «Саха Сирэ» информационная программа 12+ 23:00 - ФЕРМА КЫРГЫТТАРА 12+ От ыйын 25 күнэ субуота 06:00 - ТЫЫННААХ ДОРҮООН 12+ 06:45 - Бастын клип 6+ 07:00 - Саха итэҕэлэ 12+ 07:30 - Геван 12+ 08:00 - Кал, олоор, сэлэргэниэх 12+ 09:00 - Дойдум дьоно 12+ 09:15 - Истин' илдьит 6+ 10:00 - ТИЭРГЭН 12+ 12:00 - Новости 12+	12:15 - ТИЭРГЭН 12+ 12:45 - Аал-луук мас 12+ 13:30 - Новости 12+ 13:45 - Ис сурактан 12+ 15:00 - Новости 12+ 15:15 - ТВ СПОРТ 12+ 18:00 - Новости 12+ 18:15 - Истин' илдьит 6+ 19:00 - Новости 12+ 19:15 - Клевая рыба 12+ 19:45 - Охота и рыбалка 12+ 20:15 - ЭН-СУЛУСКУН 12+ 22:15 - Кэһиэр 6+ От ыйын 26 күнэ баскыһыанньа 06:00 - ТЭТИМ РАДИО 12+ 07:00 - Простые истины 12+ 07:30 - Геван 12+ 08:00 - Чэпизин буол 12
---	--	--	---	---	---	--

